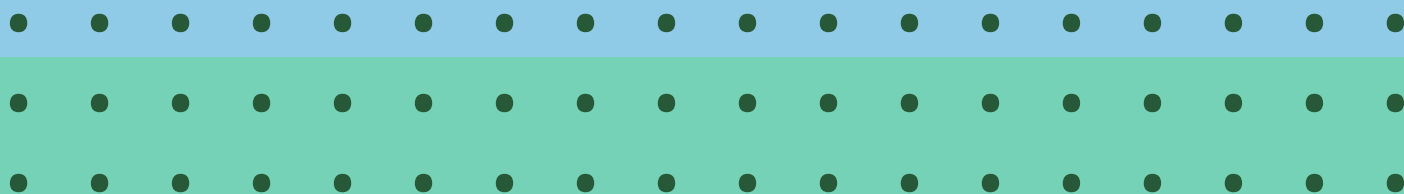

Sociaal en Cultureel Planbureau

Reflectie op het hoofdlijnenakkoord *Hoop, lef en trots*

Met het hoofdlijnenakkoord *Hoop, lef en trots* presenteerden PVV, VVD, NSC en BBB de speerpunten voor het aan te treden kabinet. De keuzes en voorstellen in het akkoord hebben gevolgen voor het leven van mensen en de samenleving als geheel. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) signaleert verschillende sociaal-maatschappelijke aandachtspunten die van belang zijn voor het debat in de Tweede Kamer en de verdere uitwerking van het akkoord. Die aandachtspunten zetten we in deze reflectie uiteen.

In onze reflectie leggen we de focus op vier van de grote uitdagingen waar Nederland voor staat:

- 1 Bestaanszekerheid
- 2 Asiel en migratie
- 3 Verduurzaming
- 4 Zorg en ondersteuning

Deze reflectie geeft inzicht in wat de voorgestelde keuzes en maatregelen op deze uitdagingen betekenen voor de kwaliteit van de samenleving: het welbevinden van mensen, hun participatie in de samenleving, de sociale cohesie, de relatie tussen burgers en overheid, en de verdeling van hulpbronnen en welvaart. Daarbij bouwt deze reflectie voort op de eerdere recente SCP-publicaties [Kwesties voor het Kiezen 2023](#) en [Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024](#) en het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt.

De stand van het land

Het akkoord is niet los te zien van de uitdagingen waar de samenleving mee te maken heeft. Nederland staat er in vergelijking met andere Europese landen op een aantal vlakken goed voor, bijvoorbeeld als het gaat om de tevredenheid met het leven, de arbeidsmarktparticipatie en het sociaal vertrouwen. Tegelijk is het vertrouwen van Nederlanders in de overheid laag en zijn er grote zorgen over onder andere wonen, migratie en verduurzaming(sbeleid). Ook zijn er hardnekkige sociaal-economische verschillen, neemt de druk toe om te participeren op het gebied van werken, zorgen en leren, en zijn er steeds meer mensen met psychische klachten. De leefwerelden van Nederlanders met veel en weinig hulpbronnen zijn de afgelopen jaren eenzijdiger geworden en dit werkt ongelijkheid en tegenstellingen tussen groepen in de hand. Klimaatverandering en demografische veranderingen als migratie en vergrijzing stellen de samenleving voor complexe problemen op het gebied van zorg, ondersteuning en bestaanszekerheid, huisvesting, mobiliteit, natuur en milieu. Een toenemende schaarste in menskracht bemoeilijkt de oplossing van deze problemen.

1 Bestaanszekerheid

Aanzet tot brede benadering bestaanszekerheid biedt kansen voor de uitwerking

Armoede is in Nederland een hardnekkig probleem en mensen met een onzeker bestaan kunnen lastiger meedoen in de maatschappij. De [Commissie sociaal minimum](#) adviseerde dan ook een omvangrijk pakket aan maatregelen om armoede te verminderen.

Bestaanszekerheid krijgt veel aandacht in het publieke debat en het was dan ook een belangrijk thema in de verkiezingsprogramma's van de coalitiepartners. Het is daarom niet verwonderlijk dat het hoofdlijnenakkoord het belang van bestaanszekerheid erkent. De doelen op het gebied van armoede zijn in het akkoord echter minder vergaand dan op dit moment: de inzet is niet langer dat het percentage mensen in armoede verder afneemt, maar dat het niet verder toeneemt. Het akkoord zet

vooral in op het vergroten van de financiële zekerheid van burgers, wat deels neerkomt op een voortzetting of intensivering van bestaande beleidsplannen. Het is het goed dat er aandacht is voor de financiële tekorten van huishoudens. Maar bestaanszekerheid gaat over meer dan vermogen en inkomen alleen: je kunnen redden in de samenleving heeft ook te maken met je (mentale) gezondheid, een sociaal netwerk of IT-vaardigheden. Ondersteuning die (ook) gericht is op het versterken van die hulpbronnen zet in op achterliggende oorzaken van bestaansonzekerheid, kan daarmee bijdragen aan het welbevinden van mensen en aan de mate waarin zij kunnen participeren, en kan sociale ongelijkheid verkleinen.

Het akkoord benadrukt met name het belang van werk voor bestaanszekerheid, met maatregelen gericht op meedoen aan de arbeidsmarkt. Werk moet hierbij niet alleen meer zekerheid bieden, maar ook meer lonen. Deze aandacht is positief in het licht van tekorten op de arbeidsmarkt en het welbevinden van mensen die ondanks werk in armoede leven. Voor een deel van de mensen neemt dit echter niet de achterliggende oorzaken van hun bestaansonzekerheid weg. Voor mensen die niet over alle hulpmiddelen en vaardigheden beschikken om mee te kunnen doen in de huidige maatschappij, is er meer nodig dan inzetten op werk. Hier liggen kansen voor de verdere uitwerking van het hoofdlijnenakkoord. Door de nadruk op werk blijft maatschappelijk waardevolle participatie als mantelzorg of vrijwilligerswerk nagenoeg onbenoemd. Dat geldt ook voor de bestaanszekerheid van werklozen, gepensioneerden en arbeidsongeschikten. Voor hen zijn de gevolgen van de plannen niet helder of minder positief, met onder meer bezuinigingen op de hoogte en duur van de WW-uitkering.

Ambities tot minder complex stelsel

In navolging van diverse adviezen bevat het hoofdlijnenakkoord de wens om de complexiteit van het socialezekerheidsstelsel te verminderen. Op dit moment kent het stelsel veel verschillende regelingen en hoge uitvoeringskosten. In het akkoord valt de keus vaak op algemene oplossingsrichtingen die niet alleen gericht zijn op degenen voor wie bestaanszekerheid het meest onder druk staat. Voorbeelden hiervan zijn de lastenverlichting op arbeid, het wegnemen van directe kosten voor kinderopvang voor werkende ouders en het generiek halveren van het eigen risico in de zorg. Dit vereenvoudigt het beleid en kan mensen in bestaansonzekerheid helpen, maar wel tegen een prijs: er gaat ook veel geld naar mensen die het vanuit bestaansonzekerheid bezien niet nodig hebben. Dit kan voorkomen worden door in te zetten op meer gerichte ondersteuning in lijn met bijvoorbeeld de adviezen van de Commissie sociaal minimum, maar dat gaat dan wel weer gepaard met hogere uitvoeringskosten. Op onderdelen voorziet het akkoord in gerichte ondersteuning met onder andere het bestendigen van de huurtoeslag en het kindgebonden budget. Op andere onderdelen wordt hier echter juist van afgezien, onder meer door het wettelijk minimumloon en de bijstand niet te verhogen.

2 Asiel en migratie

Restrictief beleid centraal

Het hoofdlijnenakkoord geeft veel urgentie aan asiel en migratie, en maakt keuzes vanuit een duidelijke visie. Die visie is grip krijgen op migratie, met een zeer restrictief beleid ten aanzien van asiel. Bij arbeids-, studie- en kennismigratie is de toon ook restrictief, maar voor deze migratie is meer ruimte wanneer ze de economische belangen van Nederland dient. Bij de omvang en samenstelling van deze vormen van migratie dient volgens het akkoord een afweging te worden gemaakt tussen de economische baten en maatschappelijke kosten, maar een duidelijke visie hierop ontbreekt. De omvang en samenstelling van de toekomstige migratie vragen om een concrete invulling van de afweging, waarin vraagstukken over economie, sociale samenhang, ecologie, ruimtebeslag en woningmarkt worden betrokken.

In het voorgestelde beleid zijn de belangen van Nederland leidend boven die van asielzoekers, andere migranten of andere (Europese) landen. Grip op en het beperken van de asielinstroom staan centraal, evenals een sobere opvang van asielzoekers, gericht op een snelle procedure, met minder aandacht voor hun participatiekansen en minder beroepsmogelijkheden.

Dit alles kan op verschillende wijze uitpakken voor de kwaliteit van de samenleving. Als de migratie daadwerkelijk afneemt, kan het de druk op de sociale voorzieningen en woningmarkt verlagen. Bovendien sluiten restrictief beleid en grip krijgen op migratie aan bij opvattingen van een aanzienlijk deel van de bevolking. Daardoor kunnen de voorstellen hun vertrouwen in de overheid versterken. Daartegenover staat het risico van een dalend vertrouwen in de overheid van asielzoekers en van groepen die anders over migratie en asiel denken. Zij zullen zich juist minder gerepresenteerd voelen.

Vanzelfsprekend is het uitgangspunt in het akkoord dat maatregelen haalbaar en uitvoerbaar zijn. Toch zijn daar vraagtekens bij te zetten. Sommige voorstellen, zoals de invoering van de tijdelijke asielcrisiswet en het inperken van de rechten van asielzoekers, houden mogelijk voor de rechter geen stand. Het realiseren van een opting-outclausule en het aanpassen van het Vluchtelingenverdrag vergen een lange adem en medewerking van andere EU-landen; de kans op resultaat is ongewis. De invoering van een tweestatusstelsel kan op de lange termijn leiden tot minder instroom, maar zal geruime tijd in beslag nemen. Door het invoeren van een nieuw stelsel nemen achterstanden waarschijnlijk verder toe, terwijl de druk op de IND en de uitvoering van de asielprocedure al zeer groot is. Als de hooggespannen verwachtingen rondom het terugdringen van migratie niet waargemaakt kunnen worden, kan dit negatief uitpakken voor het vertrouwen in rechters en/of 'Europa', omdat die dan in de opinie veranderingen in de weg staan. En uiteindelijk ook voor het vertrouwen in de politiek en overheid, als zij niet waarmaken wat is beloofd.

Een belangrijke assumptie van het akkoord is dat het indammen van de instroom positief uitpakt voor de sociale cohesie in Nederland. Onderzoek over de effecten van toenemende diversiteit op cohesie is echter allerminst eenduidig. Wat wel bekend is, is dat participatie van nieuwkomers in de samenleving bijdraagt aan hun integratie, net als investering in de competenties om in een diverse samenleving effectief met elkaar om te gaan. Op beide aspecten wordt beleid afgebouwd. Wat het eerste betreft, zullen plannen rondom asielzoekers, zoals het intrekken van de Spreidingswet, niet bevorderlijk zijn voor hun participatie en integratie in de Nederlandse samenleving. In het opvangbeleid staat de afwikkeling van het de asielprocedure centraal (asielmodel) en is er nauwelijks aandacht voor bevorderen van participatie van asielzoekers (participatiemodel).

Waar het gaat om de gevolgen van het beleid voor welbevinden, heeft het akkoord aandacht voor de kwaliteit van leven van arbeidsmigranten: het bestrijden van lage lonen en slechte arbeidsomstandigheden, het leren van de taal. Dat geldt niet voor asielmigranten: hun welbevinden zal onder druk komen te staan, terwijl velen van hen al met psychische problemen kampen. Inperking van hun rechten, onzekerheid over hun verblijf (door afschaffing van de asielvergunning voor onbepaalde tijd en door verlenging van de periode van naturalisatie van vijf naar tien jaar) en beperking van gezinshereniging zullen een negatieve invloed hebben op hun welbevinden en hun integratie.

3 Verduurzaming

Scherpe keuzes, herprioritering én hoge verwachtingen

Klimaatverandering, verlies van biodiversiteit en vervuiling vormen een bedreiging voor het welbevinden van mensen hier en elders, nu en later. Datzelfde geldt voor de onzekerheid die mensen voelen over de gevolgen van klimaatbeleid voor hun dagelijks leven. Er is geen overeenstemming over het klimaatvraagstuk en de aanpak ervan. Sommigen hebben het gevoel dat beleid de urgentie van deze vraagstukken onvoldoende onderkent, anderen vinden beleid te ver gaan en maken zich zorgen over de gevolgen van klimaatmaatregelen voor hun dagelijks leven en financiële situatie.

Het akkoord kent een heldere visie op natuur en klimaat. Deze visie is terughoudend, vergeleken met eerder beleid zelfs teruggtrekkend, en stelt andere prioriteiten, zoals landbouwinclusieve natuur. Het akkoord respecteert bestaande afspraken over verduurzaming, maar draait maatregelen terug die verder gaan dan in Europees verband was afgesproken. Er komen geen extra duurzaamheidsregels voor bouwen en er komt geen sturing op krimp van de veestapel. Ook gaat het akkoord uit van minder stikstofreductie dan voorheen en van een prioritering van woningbouw. Wel komt er meer belasting op lange vluchten en komen er vier in plaats van twee nieuwe kerncentrales. Het lagere tempo van de transitie komt tegemoet aan de zorgen van menig burger dat Nederland voor de troepen uit loopt. Tegelijkertijd staat het op gespannen voet met het Urgenda-vonnis en met de zorgen bij andere burgers over de gevolgen van klimaatverandering, waar juist een roep om versnelling van de transitie van uitgaat.

Het akkoord heeft hoge verwachtingen van technologische oplossingen, waaronder eigen duurzame energieproductie, groene groei en schonere bedrijven, landbouw en vliegtuigen. Ook de verwachtingen om bij Nederlandse rechters en Europese onderhandelingspartners ruimte voor soepelere natuur- en klimaatregels te realiseren stralen veel optimisme uit. Het is echter niet duidelijk of en op welke termijn deze verwachtingen te realiseren zouden zijn, noch welk beleid hiertoe zou kunnen leiden. Om verwachtingen in te kunnen lossen is het, mede met het oog op het vertrouwen van burgers in de overheid, aan te raden hier in de uitwerking meer helderheid over te verschaffen.

Kansen om rekening te houden met ongelijkheidsmechanismen in de uitwerking

Een deel van de mensen is onzeker over hun levensonderhoud, onder meer vanwege hoge energiekosten. In het akkoord is er oog voor minder draagkrachtige mensen en kleine bedrijven in de energietransitie, door een deel van de middelen voor de energietransitie in te zetten voor verduurzaming van hun woningen en bedrijfspanden. Die steun kan voorkomen dat alleen kapitaalkrachtigen verduurzamen en daar de vruchten van plukken, wat de ongelijkheid tussen verschillende groepen burgers zou vergroten. Daarbij moet worden aangetekend dat het beoogde budget met bezuinigingen te maken krijgt.

In het hoofdlijnenakkoord is weinig aandacht voor de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid, burgers en het bedrijfsleven. De bevolking ziet overwegend een grotere overheidsverantwoordelijkheid, richting bedrijven ('de vervuiler betaalt') en om te zorgen voor een eerlijke verdeling over de samenleving van de lasten en lusten van verduurzaming. Dit blijkt een belangrijke voorwaarde voor acceptatie van (duurzaamheids)beleid. Het biedt kansen om hier in de verdere uitwerking van het akkoord expliciet aandacht voor te hebben, zowel voor het verder verkleinen van de ongelijkheid als voor het aanscherpen van de verwachtingen en verantwoordelijkheden in de relatie tussen burgers, overheid en het bedrijfsleven.

4 Zorg en ondersteuning

Belang van zorg is evident, maar onduidelijke uitgangspunten en tegenstrijdige maatregelen

Zorg en ondersteuning raken vanzelfsprekend aan het welbevinden van mensen en zijn van grote waarde voor de samenleving. Het hoofdlijnenakkoord erkent het belang van goede en toegankelijke zorg. Veel mensen zijn afhankelijk van de zorg die zij ontvangen. Dit vraagt grote participatie vanuit de samenleving, met velen die werkzaam zijn in de zorg, mantelzorg aan naasten verlenen of andere vrijwillige hulp bieden. Toegang tot goede zorg is cruciaal, maar staat onder druk. Dat komt onder andere door de vergrijzing en een tekort aan zorgpersoneel. De houdbaarheid van de zorg vraagt om scherpe antwoorden op lastige vragen over welke zorg er minimaal beschikbaar is en wie de zorg gaat verlenen.

Het hoofdlijnenakkoord is niet expliciet over dergelijke keuzes, of op basis van welke uitgangspunten deze keuzes gemaakt zouden kunnen worden. Als lastige kwesties worden uitgesteld en oplossingen op zich laten wachten, kan dit op middellange termijn leiden tot een onhoudbaar zorgstelsel. Dit heeft negatieve gevolgen voor het welbevinden van mensen wanneer zij niet de zorg ontvangen die ze nodig hebben, of juist toenemende druk ervaren in het verlenen ervan. In de uitwerking van de hoofdlijnen wordt het daarom zaak om aan te geven wat de onderliggende waarden van veranderingen in het zorgstelsel zijn, zoals wat burgers er minimaal van mogen verwachten (ondergrens) en wat niet (bovengrens). Ook is het raadzaam expliciet te maken wie welke rol speelt. Het verdient aanbeveling eveneens het sociaal domein en de mentale gezondheidszorg in die discussie mee te nemen, en ook mantelzorgers erbij te betrekken.

Het hoofdlijnenakkoord spreekt de ambitie uit om werken in de zorg aantrekkelijker te maken. Deze ambitie is lastig te rijmen met het terugdraaien van de intensivering van het TAZ-programma (Toekomstbestendige Arbeidsmarkt Zorg en Welzijn), dat hier mede op gericht is. Het zou tevens goed zijn om (om)scholing en arbeidsmigratie in de plannen voor de zorgsector een plek te geven in een meer overkoepelende strategie hoe het personeelstekort in de zorg aangepakt moet worden. Een integratie met het leven lang ontwikkelen-beleid ligt hierbij voor de hand, wanneer dat zo wordt vormgegeven om specifiek krapte in sectoren aan te pakken waar de krapte het grootst is, waaronder de zorg.

Er is relatief weinig aandacht in het akkoord voor mantelzorgers en vrijwilligers, die in toenemende mate zullen moeten voorzien in een deel van de benodigde zorg, vaak gecombineerd met een baan en een gezin. Dat heeft een risico op overbelasting tot gevolg. De verwevenheid van zorg met brede participatie en sociale cohesie is niet evident in het akkoord; er wordt met name ingestoken op participatie in termen van betaald werk. Een beroep doen op burgers voor mantelzorg heeft

implicaties voor andere terreinen waarop burgers een bijdrage kunnen leveren. Zij kunnen te maken krijgen met toenemende druk om meerdere taken te combineren.

De relatie tussen burger en overheid kan onder druk worden gezet als er onduidelijkheid bestaat over wat van wie aan zorg en ondersteuning te verwachten is. Als burgers meer verwachten dan de zorg kan leveren, kan dit tot teleurstelling en onbegrip leiden. Het is daarom van belang dat duidelijk is voor welke zorg een beroep wordt gedaan op burgers, en welke zorg de overheid hen uit handen neemt.

Verschillen in zorg en hulpbronnen

Structurele ongelijkheid tussen mensen met veel en weinig hulpbronnen leidt tot verschillen in gezondheid, het gebruik van zorg, en in de vaardigheden om zorg aan te vragen. Het financieel meest in het oog springende voornemen in het akkoord is het verlagen van het eigen risico in 2027. Een lager eigen risico verlaagt de drempel om zorg te gaan gebruiken. Dit kan voor mensen met een gering inkomen leiden tot minder zorg mijden wanneer ze zorg nodig hebben. Deze maatregel kan een positief effect hebben op hun kwaliteit van leven en het terugdringen van verschillen, maar er kan ook een aanzuigende werking van uitgaan. De verschillen tussen mensen in hulpbronnen en vaardigheden maakt ook dat preventie en digitalisering om de kwaliteit van zorg te verbeteren een verschillende uitwerking hebben bij verschillende groepen burgers. In het akkoord is hier niet expliciet aandacht voor; veel van de genoemde maatregelen en ambities lijken gelijk voor iedereen. Mensen zonder hulpbronnen of vaardigheden om van algemene maatregelen gebruik te maken hebben daar minder profijt van, wat een bedreiging kan zijn voor de effectiviteit van beleid. In het algemeen lijken preventieve maatregelen, zoals het bevorderen van gezond gedrag, meer effect te hebben bij mensen met veel hulpbronnen, terwijl gezond gedrag juist voor mensen met weinig hulpbronnen vaak van belang is voor hun kwaliteit van leven.

Ogenschoijnlijk tegenstrijdig in het akkoord is de signalering van het belang van preventie in combinatie met de voorgestelde bezuiniging op de publieke gezondheidszorg. Het is voor het slagen van beleid belangrijk om een coherente set maatregelen te ontwikkelen en daarbij rekening te houden met verschillen tussen groepen. Een brede blik op gezondheidsbeleid en meer samenwerking tussen het medisch en sociaal domein bieden kansen om deze verschillen te verkleinen.

Tot slot

De plannen in het hoofdlijnenakkoord hebben gevolgen voor de kwaliteit van de samenleving: het welbevinden van mensen, hun participatie in de samenleving, de sociale cohesie, de verdeling van hulpbronnen en welvaart en de relatie tussen burgers en overheid. Deze gevolgen komen samen en tellen op in het leven van mensen.

De focus in het akkoord ligt op het sterker voorzien in een aantal basisbehoeften. Het zet daarmee in op het verbeteren van het *welbevinden van mensen*. Hierbij zijn de bestaanszekerheid van mensen en goede, toegankelijke zorg onontbeerlijk. Net als het hebben van een dak boven het hoofd en toegang tot onderwijs van goede kwaliteit, zaken die in het akkoord eveneens prioriteit krijgen. De focus ligt daarbij wel sterk op bepaalde groepen. Zo wordt met name de bestaanszekerheid van de werkende bevolking benoemd. Voor anderen zullen de plannen in het akkoord naar verwachting minder positief uitpakken. De gevolgen van het inperken van asiel en migratie voor het welbevinden van asielzoekers blijven onbenoemd. Ook aandacht voor psychisch welbevinden ontbreekt, terwijl de afgelopen jaren de ervaren druk en psychische klachten bij met name jongeren toenamen, net als de eenzaamheid bij

ouderen. Het is aan te raden hiervoor in de verdere uitwerking wel expliciet oog voor te hebben. Zo kan het invoeren van de langstudeerboete de prestatiedruk onder jongeren verder vergroten.

Het akkoord zet in op betaald werk, en de zekerheid daarvan, als belangrijke vorm van *participatie* die bijdraagt aan de bestaanszekerheid van mensen. Niet van alle voorgestelde plannen zijn die effecten even evident. Zo heeft het wegnemen van de directe kosten van kinderopvang voor werkende ouders slechts een beperkt effect op participatie. Hoewel de prangende krapte op de arbeidsmarkt in sommige (publieke) sectoren wordt erkend, blijven voorstellen voor een oplossing beperkt of worden maatregelen zelfs teruggedraaid. Zo wordt de intensivering van het programma Toekomstbestendige Arbeidsmarkt, Zorg en Welzijn (TAZ) teruggedraaid en blijft de aanpak van het lerarentekort beperkt. Ook belemmert het voorgenomen strengere migratiebeleid de participatie van asielzoekers. Andere participatievormen dan werk die grote waarde hebben voor de samenleving en sociale samenhang, zoals mantelzorg, vrijwilligerswerk en het verenigingsleven, blijven nagenoeg onbenoemd.

Hoewel er in het akkoord geen expliciete aandacht is voor (het bevorderen van) *sociale samenhang*, kunnen sommige voorstellen hier wel invloed op hebben. Zo vormt het afschaffen van de maatschappelijke dienstdaag en van de subsidie voor gemengde brugklassen, beide goed voor gemengde contacten, een risico voor de cohesie. Er zijn positieve effecten te verwachten van de inzet op veiligheid, burgerschapsvorming en de aanpak van discriminatie. De beperking van asiel en arbeidsmigratie kan verdere druk op de sociale cohesie voorkomen, al laat onderzoek zien dat diversiteit niet zonder meer een risico voor de cohesie vormt.

Nederland kent structurele *ongelijkheden*: mensen met meer hulpbronnen, met name dankzij genoten onderwijs, hebben vaker betaald werk en ervaren meer welbevinden. Het akkoord laat ongelijkheid niet onbenoemd: het stelt niet verder te willen nivelleren. Dit is terug te zien in een accent op generieke maatregelen, zoals de voornemens om de eigen bijdrage in de zorg te verlagen en om de lasten voor werkenden te verlichten, beide voor zowel voor lage als hoge inkomens. Een voordeel van generieke maatregelen is dat ze relatief eenvoudig te implementeren zijn; een nadeel is dat er ook mensen van profiteren die geen ondersteuning nodig hebben. In het akkoord is er geen expliciete aandacht voor kansengelijkheid, maar worden er wel maatregelen getroffen die hier een risico voor vormen, zoals de btw-verhoging op boeken en cultuur, of de langstudeerboete die – afhankelijk van de uitwerking – negatief kan uitpakken voor stapelaars.

Het akkoord start met de ambities van goed bestuur, rechtszekerheid en een overheid als baken van betrouwbaarheid. Dit betreft een inzet op herstel en verbetering van de *relatie tussen burger en overheid*. Hoewel Nederlanders redelijk tevreden zijn over de democratie in algemene zin, is het vertrouwen in de overheid aanhoudend laag. Dit lage vertrouwen hangt samen met stevige kritiek op het handelen van de overheid en het ervaren gebrek aan een adequaat antwoord op grote en urgente problemen. Het akkoord biedt aanknopingspunten en kansen om het lage vertrouwen van burgers in overheid en politiek te versterken. Zo worden problemen benoemd waar veel Nederlanders zich zorgen over maken en sluit de ingeslagen richting vaak aan bij de opinie van een substantiële groep burgers. Dit geldt voor de plannen rond asiel en migratie en verduurzaming, maar bijvoorbeeld ook op het gebied van wonen. Het is belangrijk te beseffen dat het uiteindelijke vertrouwen in de overheid van deze groep ervan afhangt of een nieuw kabinet ook echt in staat blijkt problemen op te lossen. Bovendien is het belangrijk in het oog te houden dat er ook mensen met andere opvattingen zijn, wier vertrouwen in de overheid mogelijk juist niet toeneemt. De expliciete aandacht voor een goed functionerende overheid, een betere representatie (bv. via een nieuw kiesstelsel), procedurele rechtvaardigheid en een

sterke rechtsstaat biedt kansen om de relatie tussen overheid en burger te versterken. Of de genoemde maatregelen ook daadwerkelijk hieraan gaan bijdragen, hangt af van de verdere uitwerking. Ook is er aandacht in het akkoord voor de complexiteit van stelsels, zoals rond sociale zekerheid en toeslagen, met ambities tot herzieningen, zodat mensen niet langer vastlopen in het systeem. Nieuw is hierbij het recht op vergissen, dat uitgaat van meer vertrouwen in burgers dan de afgelopen periode het geval is geweest.

Over uitdagingen, haalbaarheid en solidariteit

Uit het akkoord spreekt de urgentie om belangrijke uitdagingen rondom migratie en wonen aan te pakken, iets wat aansluit bij de wensen van een aanzienlijk deel van de bevolking. Het akkoord straalt op enkele terreinen een heldere visie uit en geeft richting aan de beoogde aanpak. Tegelijkertijd laat het ook veel over aan de verdere uitwerking. Het is niet op voorhand te zeggen of de verdere uitwerking van de plannen uiteindelijk in de beoogde richting gaat voor de kwaliteit van de samenleving. Een deel van de voorgestelde plannen is ambitieus en straalt een grote mate van optimisme uit. Zo zijn er positieve verwachtingen over technologische innovatie, juridische speelruimte en onderhandelingsruimte in de Europese Unie, maar de vraag is hoe haalbaar of realistisch deze verwachtingen zijn. Ook (personeels)krapte vormt een grote uitdaging voor de realisatie van beleid(sdoelen). Wanneer het nieuwe kabinet er niet in zou slagen om de stevige beloften na te komen, bijvoorbeeld rond de aanpak van migratie en asiel en van verduurzaming, kan teleurstelling daarover negatief uitpakken voor het vertrouwen van de burgers in de Nederlandse overheid, of in andere instituties, zoals de EU en de rechtspraak.

In het akkoord ligt de nadruk op het hier en nu, minder op de bredere internationale context en de toekomst. Het Centraal Bureau voor de Statistiek concludeert in zijn meest recente [Monitor Brede Welvaart](#) dat bij ongewijzigd beleid de kwaliteit van leven van toekomstige generaties onder druk staat. Het akkoord besteedt weinig aandacht aan de verantwoordelijkheid die Nederland daarvoor nu wil nemen. De uitdagingen op het vlak van klimaat, internationale veiligheid, demografische ontwikkelingen en migratie vragen steeds meer van de solidariteit over de landsgrenzen heen. Maar ook is er in het akkoord weinig expliciete aandacht voor het versterken van de onderlinge solidariteit en sociale samenhang binnen de landsgrenzen. Die aandacht is belangrijk om te voorkomen dat de scheidslijnen die zich aftekenen in de samenleving te groot worden, en om te zorgen dat iedereen mee kan doen en kansen heeft. En ten slotte omdat vrijwilligerswerk en mantelzorg belangrijk zijn in een tijd waarin juist in de zorg steeds meer gevraagd wordt van de onderlinge solidariteit. Wie gaat bijvoorbeeld voor wie zorgen in een krappe arbeidsmarkt, met een groeiende vraag naar zorg? Investeren in sociale samenhang kan een doel op zich zijn, en er daarnaast voor zorgen dat de samenleving de grote uitdagingen beter kan dragen.

© Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, mei 2024

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl